

18. №2. – Р. 69–90. Альтерглобализм и антиглобалистские движения в современном мире. М., ИНИОН РАН, 2006. – С. 80, 106, 140.
7. «Конкуренція» №4 (39) 2010. – С. 9–13.
8. Портер М. Международная конкуренция. – М., 1994.
9. Global Competitiveness Report 2011–2012 // World Economic Forum. – Geneva, 2011. – 544 р. Режим доступу до журн.: <http://www3.weforum.org>.
10. Вісник Антимонопольного комітету України №1 (40), 2011. – С. 28–33; «Конкуренція» №4 (39) 2010. – С. 13.
11. Предборський В.А. Інституційні особливості корупційних процесів в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. 2011/12. – С. 16–21.
12. «Конкуренція» №4 (39) 2010. – С. 9–13.
13. «Економіка України», 1993/7. – С. 70.
14. Розраховано за: Статистичний щорічник за 2009 р. за ред. О.Г. Осауленка. – С. 25, 30.
15. Дж. Камерон Р. Краткая экономическая история мира от палеолита до наших дней. – М., 2001. – С. 376; Межит Єсенбаєв. Ключові аспекти, тенденції Антимонопольного регулювання на сучасному етапі // «Конкуренція. Вісник Антимонопольного Комітету України». – №4 (39) 2010. – С. 21–23.
16. Розраховано за: Статистичний щорічник за 2009 р. за ред. О.Г. Осауленка. – С. 84, 140.
17. Marchik D.M., Slaughter M.J. Global F.D I Policy. Correcting a Protectionist Drift. Relations». CSR, 34, June 2008. – Р. 5–6.
18. Розраховано за: Статистичний щорічник за 2009 р. за ред. О.Г. Осауленка. – С. 94, 95, 153, 175, 302.
19. Розраховано за: Статистичний щорічник за 2009 р. за ред. О.Г. Осауленка. – С. 148, 150, 273.
20. «Урядовий кур'єр», 21 січня 2012 р., №12. – С. 5.
21. Marcher D.M., Slaughter M.J. Global FDI Policy. Correcting a Protectionist Drift. «Council on Foreign Relations». CSR, 34, June 2008. – Р. 5–6.
22. Розраховано за: Статистичний щорічник за 2009 рік за ред. О.Г. Осауленка. – С. 270.
23. The Global Innovation index 2011 // INSEAD. – 2011. – 359 р. Режим доступу до журналу: <http://www.globalinnovationindex.org/die/main/fallreport/Index.html>.
24. Ларин А. Тайванская модернизация на фоне Российской и Китайской // «МЭ и МО», 2011/12. – С. 83.
25. Лібанова Є.М. Лібералізм та модернізація (за матеріалами «круглого столу») // «Економіка України», 2011/8. – С. 4–25.
26. Єфименко Т. Інституційне регулювання економічного розвитку // Економіка України, 2011 №1. – С. 16–26.

Л.О. КОКОВСЬКИЙ,

к.г.н., Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Сучасні тенденції та актуальні проблеми зовнішньоторговельної безпеки України

У статті проаналізовано основні показники зовнішньоторговельної безпеки України, їх динаміку, визначені загрози та проблеми забезпечення безпеки держави. Для оцінки стану зовнішньоторговельної безпеки використовуються порогові значення та їх співставлення із фактичними показниками.

Ключові слова: зовнішньоторговельна безпека, зовнішня торгівля, зовнішні загрози, критерії, показники, порогові значення.

В статье проанализированы основные показатели внешнеэкономической безопасности Украины, их динамика, определены угрозы и проблемы обеспечения безопасности страны. Для оценки состояния внешнеэкономической безопасности используются пороговые значения и их сопоставление с фактическими показателями.

Ключевые слова: внешнеторговая безопасность, внешняя торговля, внешние угрозы, критерии, показатели, пороговые значения.

The article is dedicated to analyze of main indicators of foreign trade safety of Ukraine, its dynamics, identify threats and problems of state safety. To assess the foreign

trade safety used thresholds and their comparison with actual values.

Keywords: foreign trade safety, foreign trade, foreign threats, criteria, indicators, thresholds.

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля є важливою умовою розвитку економіки країни в умовах глобалізації світового господарства. Аналіз стану зовнішньоторговельної безпеки країни дозволяє визначити перспективи та загрози розвитку зовнішньої торгівлі. Для України це питання є надзвичайно важливим в силу її високої відкритості економіки, експортоорієнтованості промисловості, аграрного сектору та імпортоорієнтованості внутрішніх споживачів. Дослідження формування структури експорту країни визначає конкурентоспроможність її продукції на зовнішніх ринках, спеціалізацію її економіки у глобальному середовищі, географічному розподілі праці. Зовнішня торгівля України динамічно розвивається і змінює свою структуру впродовж всієї історії незалежності, тому дослідження тенденцій зовнішньоторговельної безпеки та виявлення основних загроз і проблем розвитку залишається перманентним завданням дослідників сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вивченням різних аспектів зовнішньої торгівлі України, пов'язаних із зовнішньоторговельною безпекою, займаються такі вчені, як Ю.В. Василенко, А.А. Мазаракі, І.І. Пузанов, І.М. Карамбович та інші. Питання зовнішньоторговельної безпеки досліджують В.М. Геєць, В.І. Мунтіян, С.І. Пирожков, І.В. Сухоруков.

Основною **метою** цього **дослідження** є виявлення сучасних тенденцій розвитку зовнішньоторговельної безпеки України, визначення актуальних проблем і загроз.

Виклад основного матеріалу. Перш за все потрібно розкрити сутність визначення зовнішньоторговельної безпеки, яке могло б охопити весь спектр загроз зовнішньоторговельних відносин для країни. Отже, зовнішньоторговельна безпека країни – це оптимальна відкритість економіки, що забезпечує збалансовану зовнішню торгівлю, диверсифіковані поставки основних видів сировини, товарів, послуг та експортну й імпорتنу незалежність економіки країни від зовнішнього середовища. Стан зовнішньоторговельної безпеки має відображати ступінь захищеності зовнішньоторговельних відносин країни, тобто стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз. Стійкість до загроз можна дослідити за допомогою показників-індикаторів, а саме їх порогових значень, що і слугуватимуть параметрами безпеки. У табл. 1 представлені основні загрози зовнішньоторговельній безпеці України, показники їх виміру та порогові (граничні) значення, вихід за межі яких означатиме передкризовий або критичний стан безпеки.

Дослідження зовнішньої торгівлі України передбачає оцінку стану зовнішньоторговельного балансу країни, його динаміку та структуру впродовж останнього десятиріччя. Аналіз табл. 2 показує, що історію зовнішньої торгівлі з 2000 по 2011 рік можна умовно поділити на два часових проміжки,

позитивного зовнішньоторговельного періоду (1999–2004) та негативного (2005–2011). Хронологічний проміжок 1999–2011 років вибрано не випадково, оскільки девальвація національної валюти України у 1998 році (понад 100%), створила цінові переваги для національного експорту, зменшила конкурентоспроможність імпоротної продукції на внутрішньому ринку, створивши всі передумови для збалансування зовнішньої торгівлі країни на наступні роки.

З даних табл. 2, видно, що у структурі зовнішньоторговельного балансу динаміка торгівлі товарами та послугами змінюється за двома різними сценаріями. Баланс торгівлі послугами залишається позитивним упродовж усього періоду дослідження із загальною стійкою тенденцією до зростання, тоді як товарний баланс зовнішньої торгівлі з 2005 року різко перейшов у негативне значення і продовжує знижуватися (рис. 1). Внаслідок чергової девальвації гривні наприкінці 2008 року у 2009 році негативне значення зовнішньоторговельного балансу товарів різко скоротилося у 4 рази (табл. 2; рис. 1). Проте навіть значна девальвація не дозволила вирівняти товарне сальдо зовнішньої торгівлі, а найголовніше – не змінила тенденції його динаміки. У 2011 році негативне значення товарного балансу знову наблизилося до історичного максимуму та становило –\$13,8 млрд. Отже, можна стверджувати, що основні проблеми зовнішньої торгівлі України криються у незбалансованій торгівлі товарами.

Для відображення загрози незбалансованості зовнішньої торгівлі на практиці використовують коефіцієнт покриття експорту імпортом. Починаючи із 2005 року цей коефіцієнт набув негативного значення і постійно погіршувався (табл. 3). У 2008 році відхилення від нормативного значення становило 19,2%, що є катастрофічним для економіки країни.

Таблиця 1. Загрози, показники їх виміру та порогові значення зовнішньоторговельної безпеки країни

Загрози	Показники виміру	Порогове значення	
		передкризовий стан	критичний стан
Від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Менше 1; більше 1,2	Менше 0,9; більше 1,3
Висока експортна залежність	Відношення експорту до ВВП, %	Більше 40	Більше 50
Висока імпортна залежність	Відношення імпорту до ВВП, %	Більше 40	Більше 50
Низька частка інноваційної продукції в експорті країни	Частка в експорті товарів інноваційної продукції	Менше 15%	Менше 10%
Сировинна структура експорту	Частка сировини в товарному експорті, %	Більше 40	Більше 50
Обмеженість у виборі партнерів, постачальників життєво необхідної продукції	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	Більше 25	Більше 30
	Імпорт енергетичних ресурсів з однієї країни, %	Більше 25	Більше 30

Розроблено автором на основі [1, 3].

Таблиця 2. Зовнішньоторговельний баланс України, \$ млн.

Показники / Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Баланс товарів та послуг	1575	613	1857	1288	4978	671
Баланс товарів	779	198	710	518	3741	-1135
Баланс послуг	796	415	1147	770	1237	1806
Показники / Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Баланс товарів та послуг	-3068	-8152	-14350	-1953	-3984	-8918
Баланс товарів	-5194	-10572	-16091	-4307	-8388	-13805
Баланс послуг	2126	2420	1741	2354	4404	4887

За даними НБУ [2, 4].

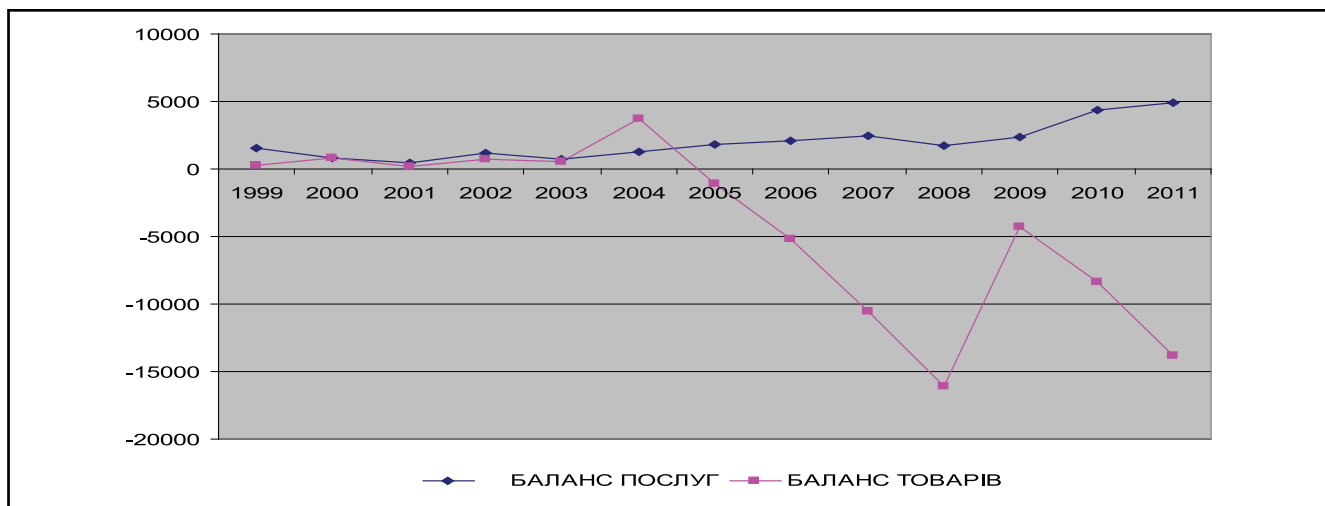

Рисунок 1. Динаміка зовнішньоторговельного балансу України, \$ млн.

Таблиця 3. Коефіцієнт покриття експортом імпорту

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Коефіцієнт покриття експортом імпорту, %	102,2	112,6	96,9	88,2	82,5	80,8	90,4	86,2	83,4
Стан безпеки	Нормальний	Нормальний	Передкризовий	Критичний	Критичний	Критичний	Передкризовий	Критичний	Критичний

За даними НБУ [2, 4].

Довготривале від'ємне значення зовнішньої торгівлі держави несе в собі багато загроз, серед яких – пошук і забезпечення зовнішніх ресурсів для вирівнювання платіжного балансу, що в основному здійснюється за рахунок зовнішніх запозичень. Як наслідок, загострюється інша зовнішня загроза економічній системі країни – високий валовий і державний борг. Відповідно, актуальним є дослідження причин такого значного торговельного дисбалансу.

Негативне значення товарного балансу виникло внаслідок різниці темпів зростання експорту та імпорту товарів. Якщо до 2004 року темп зростання експорту випереджав темп імпорту, то з 2005 року ця тенденція змінилася на протилежну (табл. 4). Разом із тим слід зазначити, що значення темпів зростання експорту товарів постійно були позитивними, за винятком кризових 1999 та 2009 років. Аналогічна тенденція відбувалася з імпортом, обсяг якого постійно зростав починаючи із 1999 роком, за винятком 2009 року, коли обсяги імпорту впали майже вдвічі, проте вже в 2010 році темп зростання імпорту знову відновився і становив 136%, що на 7% більше темпу експорту.

Варто зазначити, що абсолютні величини експорту товарів також змінювалися досить активно – із \$13 млрд. у 1999 ро-

ці до \$67,5 млрд. у 2008 році, а це безперечно підтвердження підвищення рівня конкурентоспроможності української продукції на глобальному ринку (рис. 2). Навіть у кризовий 2009 рік експорт товарів становив понад \$40 млрд., а вже за результатами 2011 року обсяг експорту товарів становив \$69,5 млрд., що на \$2 млрд. більше показника докризового 2008 року. Разом із тим розмір імпорту теж близький до максимального значення і у 2011 році становив \$83,2 млрд., що лише на 0,5 млрд. менше 2008 року. Тобто незбалансованість зовнішньої торгівлі товарами знову ставить під загрозу стабільність курсу національної валюти, робить економіку залежною від зовнішньої кон'юнктури ринку.

Таким чином, основною проблемою товарного балансу зовнішньої торгівлі України є не повільний темп зростання експорту, а надшвидкий темп зростання імпорту країни.

Високодинамічний розвиток зовнішньої торгівлі та нерозвиненість внутрішнього ринку призвели до високої відкритості економіки, коефіцієнт якого у 2011 році становив 1,13, що свідчить про високу ступінь вразливості економіки до глобальних проблем та криз, а темп розвитку економіки країни високою мірою залежить від темпу розвитку світового господарства.

Таблиця 4. Темпи зростання експорту та імпорту товарів, %

Показники / роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Темп зростання експорту товарів	119%	109%	109%	127%	141%	105%
Темп зростання імпорту товарів	115%	113%	106%	129%	128%	122%
Показники / роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Темп зростання експорту товарів	111%	128%	136%	60%	129%	133%
Темп зростання імпорту товарів	122%	137%	139%	53%	136%	137%

Розраховано за даними НБУ [2, 4].

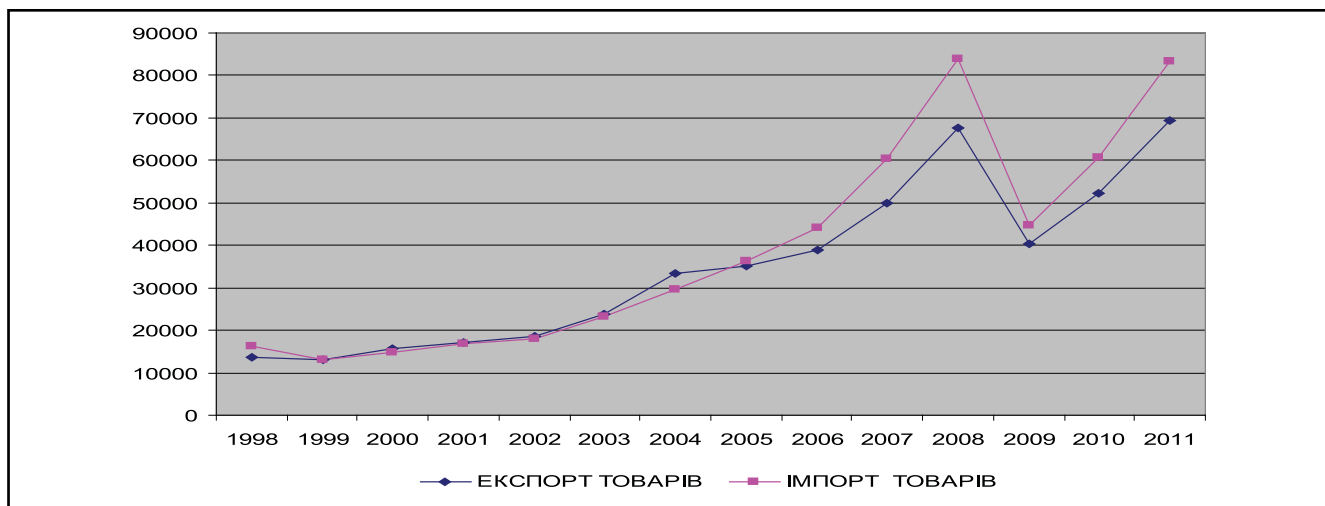

Рисунок 2. Динаміка експорту та імпорту товарів, \$ млн.

Таблиця 5. Відкритість економіки: експортна та імпортна залежність

Показники / роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Відкритість економіки	119,8	109,1	105,8	112,9	119,6	102,0
Експортна залежність, %	62,4	55,4	55,1	57,8	63,6	51,4
Імпортна залежність, %	57,4	53,8	50,7	55,2	56,0	50,6
Показники / роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Відкритість економіки	96,1	95,4	102,1	94,4	104,4	113,2
Експортна залежність, %	46,6	44,8	47,1	46,3	50,7	53,9
Імпортна залежність, %	49,5	50,6	55,0	48,0	53,7	59,3

За даними НБУ [2, 4].

Дані табл. 5 свідчать, що економіка України впродовж всього періоду дослідження була відкритою та одночасно орієнтованою і на експорт, і на імпорт товарів і послуг. Коефіцієнти відкритості економіки коливаються в межах 95–120%, що говорить про загрозливий стан економіки країни, надзвичайно чутливий до світової кон'юнктури.

Виявлення причин негативного сальдо зовнішньої торгівлі країни вимагає ретельного аналізу структури та динаміки експорту й імпорту впродовж останніх років. У табл. 6 подані дані щодо динаміки основних видів експорту товарів за період 2001–2011 років. Аналіз таблиці показує, що основні зміни в товарній структурі експорту України відбулися у 2008–2009 роках.

Суттєво зросли частки продовольчих товарів, мінеральних продуктів і продукції машинобудування, тоді як питома вага металургії та промислових виробів зменшилася. Практично без змін залишилися частки продукції хімічної промислово-

сті та виробів із деревини. Все більшого значення для нашого експорту набирає продукція агропромислового комплексу та машинобудування. Дійсно, її питома вага у структурі експорту поступово зростає, і, що найголовніше, українські товаровиробники цих секторів усе впевненіше закріплюються на зовнішніх ринках. Показовими є порівняння темпів розвитку експорту товарів у 2008–2009 роках. У 2008 році темпи зростання були найвищими за останнє десятиріччя, а у 2009 році – найнижчі. Дані табл. 7 свідчать, що високі темпи зростання експорту товарів у 2008 році порівняно із попереднім демонструють такі товарні групи: продовольчі товари та сировина для їх виробництва і мінеральні продукти (відповідно 173% та 168%).

В абсолютних цифрах у 2009 році відбулися зниження у всіх видах експорту продукції, проте темпи зниження значно відрізняються. Загальне падіння експорту в цей рік становило 40%, найвищі темпи падіння спостерігалися у чорній ме-

Таблиця 6. Динаміка структури експорту товарів України за 2001–2011 роки

Структура, %	2001	2004	2005	2008	2009	2010	2011
Усього	100	100	100	100	100	100	100
Продовольчі товари та сировина для їхнього виробництва	10.7	10.4	12.3	16.0	23.6	19.0	18.4
Мінеральні продукти	9.4	12.2	12.5	9.2	8.6	12.0	13.8
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	10.9	10.4	11.1	10.1	8.7	8.9	10.1
Деревина та вироби з неї	3.0	2.7	2.8	2.5	3.6	3.4	3.1
Промислові вироби	4.9	3.8	3.5	2.4	2.8	2.5	2.3
Чорні й кольорові метали та вироби з них	39.3	39.0	40.1	40.8	31.7	33.2	31.9
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	13.7	16.9	13.2	16.1	17.1	17.6	17.1
Різне	8.0	4.5	4.4	2.9	3.9	3.4	3.2

За даними НБУ [2, 4].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

талургії – 55%, хімічній галузі – 48%, експорті мінеральних продуктів – 45%, а найнижчі – в експорті продовольчих товарів та деревини – 12%. Якщо частка виробів з деревини у структурі невелика, то частка продовольчих товарів стає все більш важливою для нашої країни. Показовим є і 2011 рік, в якому розмір експорту вже перевершив докризовий рівень 2008 року. Порівняння темпів зростання 2011/2008 показує (табл. 5), що єдиною експортною галуззю, що не змогла вийти на рівень 2008 року, залишилася металургія, обсяг експорту якої на 20% нижчий у 2011 році. Лідерами темпів зростання є мінеральні продукти (150%), продукція із деревини (130%) і продовольчі товари (120%).

Товарна структура експорту демонструє неконкурентоспроможність українських товарів з високою доданою вартістю на зовнішньому ринку. Основу українського експорту товарів складають сировинні види продукції із низькою доданою вартістю, що позиціонує нашу державу як сировинний придаток розвинутих країн світу. Частка сировини в товарному експорті України за останні десять років коливалася у межах 48–56% (табл. 8), що відповідає передкризовому та критичному рівню безпеки.

Одночасно питома вага в експорті товарів інноваційної продукції лишається низькою. Найвищий рівень інноваційної продукції в експорті товарів спостерігався у 2005 році і дорівнював 7,0% від загального обсягу експорту (табл. 8), тоді як безпечний рівень становить 15%. Іншими словами, досягнення цільового значення вимагає суттєвого зростання.

Варто відзначити, що обсяг реалізованої інноваційної продукції в абсолютних показниках зріс із 7,98 до 23,63 млрд. грн. із 2004 по 2008 рік. Проте вже у 2009 році відбулося падіння реалізації майже вдвічі.

Для оцінки стану зовнішньоторговельної безпеки важлива і динаміка структури імпорту. Дані табл. 9 показують, що основною імпоротною групою України впродовж 2001–2011 років залишалися мінеральні продукти, питома вага яких у структурі імпорту коливалася в межах 39% у 2001 році до 27,4% у 2008 році та за результатами 2011 року становила 35,3% (у тому числі частка нафти та газу – понад 22%). Відповідно, можна говорити про те, що з 2008 року простежується тенденція зростання ваги у структурі імпорту.

Натомість в імпорті продукції машинобудування простежується протилежна тенденція – її частка зростала до 2008 року і поступово падала впродовж наступних років. Загалом упродовж 2001–2011 років зросла частка імпорту продовольчих товарів, продукції хімічної промисловості, металургії та машинобудування, знизилася частка мінеральних продуктів, деревини, промислових виробів. Отже, структура імпорту товарів України зазнає постійних змін, проте ці зміни відбуваються в межах певного діапазону і за досліджуваній період значимих трансформацій не відбулося.

На зміну структури впливають темпи зростання/зниження імпорту товарів. Аналогічно дослідженням структури експорту порівнюємо темпи зростання імпорту 2008/2007 років, 2009/2008 років та 2011/2008 років (табл. 10). У 2008 році відбулося зростання у всіх видах за всіма видами імпорту

Таблиця 7. Темпи зростання експорту товарів України за 2007–2011 роки

У % до попереднього року	2007 \$ млн.	2008 \$ млн.	2009 \$ млн.	2011 \$ млн.	2008/2007, %	2009/2008, %	2011/2008, %
Усього	49840	67717	40394	69418	135,9	59,7	102,5
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	6248	10831	9515	12804	173,4	87,8	118,2
Мінеральні продукти	3735	6263	3471	9608	167,7	55,4	153,4
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5574	6826	3508	6980	122,5	51,4	102,3
Деревина та вироби з неї	1595	1676	1472	2184	105,1	87,8	130,3
Промислові вироби	1498	1618	1142	1621	108,0	70,6	100,2
Чорні й кольорові метали та вироби з них	20787	27633	12817	22114	132,9	46,4	80,0
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	8482	10906	6888	11891	128,6	63,2	109,0
Різне*	1921	1964	1581	2216	102,2	80,5	112,8

За даними НБУ [2; 4].

Таблиця 8. Структура експорту товарів України

Показник	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Частка в експорті товарів інноваційної продукції, %*	–	4,5	7,0	6,5	5,8	6,6	4,2	–	–
Стан безпеки	–	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	–	–
Частка сировини у товарному експорті, %	49,8	52,5	55,7	52,8	50,0	55,6	48,5	49,2	–
Стан безпеки	Передкризовий	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Передкризовий	Передкризовий	–

* Розрахунки можуть бути неточними, оскільки розраховувалися на основі даних середнього офіційного курсу за рік та обсягу експорту, який даний у доларах, а обсяг інноваційної продукції на експорт – у гривнях [2, 4, 5].

Таблиця 9. Динаміка структури імпорту товарів України за 2001–2011 роки

Структура, %	2001	2004	2005	2008	2009	2010	2011
Усього	100	100	100	100	100	100	100
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	6.7	6.4	7.4	7.7	11.0	9.5	7.6
Мінеральні продукти	39.0	33.8	29.0	27.4	33.1	34.2	35.3
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	11.6	12.9	14.6	14.3	18.5	17.4	15.6
Деревина та вироби з неї	3.6	3.2	3.3	2.8	3.7	3.3	2.7
Промислові вироби	5.2	4.8	6.1	4.7	5.2	5.5	4.2
Чорні й кольорові метали та вироби з них	4.9	5.9	6.8	7.6	6.0	6.8	6.8
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	20.0	26.2	27.8	31.8	20.3	20.9	24.0
Різне	9.1	6.8	5.0	3.7	2.1	2.3	3.7

За даними НБУ [2; 4].

товарів із найвищими темпами зростання імпорту продовольчих товарів (157%) та мінеральних продуктів (150%). Варто відзначити, що групи із найвищими темпами зростання у 2008 році були досить стійкими до падіння у 2009 році. Найсамперед мова йде про життєво необхідні для держави групи товарів. Найбільше ж падіння імпорту відбулося у секторах машинобудування та металургії. Обсяги імпорту 2011 року практично відповідають імпорту 2008 року (99,3%), однак лише імпорт мінеральної сировини (128%) та продукції хімічної промисловості (108%) перевершили докризові обсяги (табл. 10). Зауважимо, що зростання імпорту мінеральної сировини пов'язане насамперед із підвищенням ціни на газ.

Основними причинами високого темпу зростання імпорту до 2008 році були:

- невідповідність зростання ВВП країни, промислового та аграрного виробництва, продуктивності праці із зростанням доходів населення країни. Впродовж 2005–2008 років середньорічні темпи зростання доходів населення становили 20–30%, тоді як зростання ВВП становило 5–6%. Відповідно зростання доходів населення вплинуло на сукупний попит у країні, який задовольнявся імпортною продукцією, перш за все продовольчих товарів, автомобілебудування та промислових виробів;

- швидке зростання валового зовнішнього боргу країни, який дозволяв компенсувати негативне сальдо зовнішньої

торгівлі, створював дешеві валютні кредитні ресурси в середині країни, значна частина яких попадала на споживчий ринок; формувал надлишок валютної пропозиції на ринку, що зміцнювало національну валюту та впливало на інфляцію;

- вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) та лібералізація зовнішньої торгівлі України, яка супроводжувалася зниженням імпорتنих мит на більшість товарних груп.

Важливою інформацією є і географічна структура зовнішнього обороту країни. Основними торговельними партнерами України є країни Європейського Союзу та СНД. Частка країн СНД у зовнішньоторговельному обороті країни у 2011 році становила 42,9%, а країн ЄС – 29%. Серед партнерів – країн СНД яскраво виділяється основний торговельний партнер – Росія, питома вага якої в загальному обсязі зовнішньої торгівлі нашої країни становила 32,1%, тоді як серед країн ЄС такого лідера немає, найбільшу частку займає Німеччина – 5,7%. Питома вага РФ у зовнішній торгівлі України впродовж всієї незалежної історії України була високою (табл. 11) і коливалася у межах 25–35%. Це пояснюється наявністю тісних коопераційних зв'язків, що лишилися після розпаду СРСР, орієнтованістю багатьох українських підприємств на російський ринок та енергетичною залежністю України.

Згідно зі статистичними даними частка енергетичних ресурсів, імпортованих з РФ, знижувалася з 70% у 2005 році до 39% у 2008 році. Проте варто зауважити, що реального

Таблиця 10. Темпи зростання імпорту товарів України за 2007–2011 роки

У % до попереднього року	2007 \$ млн.	2008 \$ млн.	2009 \$ млн.	2011 \$ млн.	2008/ 2007, %	2009/ 2008, %	2011/ 2008, %
Усього	60412	83808	44701	83223	138,7	53,3	99,3
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	4111	6457	4936	6346	157,1	76,4	98,3
Мінеральні продукти	15280	22936	14798	29397	150,1	64,5	128,2
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	9053	11982	8277	12962	132,4	69,1	108,2
Деревина та вироби з неї	1898	2381	1655	2230	125,4	69,5	93,7
Промислові вироби	2696	3907	2339	3507	144,9	59,9	89,8
Чорні й кольорові метали та вироби з них	4743	6390	2677	5697	134,7	41,9	89,2
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	19769	26648	9072	20014	134,8	34,0	75,1
Різне*	2862	3107	947	3070	108,6	30,5	98,8

За даними НБУ [2; 4].

Таблиця 11. Безпека торговельного співробітництва з основними країнами-партнерами

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Питома вага РФ в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	29,6	27,8	27,3	23,5	26,1	31,6	32,1
Стан безпеки	Передкризовий	Передкризовий	Передкризовий	Нормальний	Передкризовий	Критичний	Критичний
Питома вага енергетичних ресурсів імпортованих з РФ, %	70	55	50	39	57	76	68,3
Стан безпеки	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний	Критичний

За даними НБУ та ДКСУ [2, 4, 5].

Таблиця 12. Імпорт природного газу з РФ (за даними НБУ)

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Газ природний, \$ млн.	1164	408	531	270	4418	9446	12460

За даними НБУ [2, 4].

зниження не відбулося. Дані табл. 12 показують, що імпорт природного газу із РФ упродовж 2005–2008 років знизився у 5 разів. А вже у кризовий 2009 рік імпорт різко зріс у 16 раз. Очевидно, це пов'язано з постачальниками природного газу, які, за погодженням із російськими партнерами, декларували його походження як середньоазійське. Основним постачальником природного газу з 2006 по 2008 рік була компанія «РосУкрЕнерго», що практично повністю припинила постачання газу із 2009 року. Це пояснює зниження частки РФ у структурі імпорту енергетичних ресурсів у 2006–2008 роках. Отже, фактично безпечного рівня імпорту енергетичних ресурсів із однієї країни не було досягнуто, більше того, не було здійснено жодних заходів для зниження частки РФ.

Висновки

Таким чином, можна зробити висновок, що економіка України є експортно- та імпортоорієнтованою з недостатньо розвинутим внутрішнім ринком, а також стійкою незбалансованою зовнішньою торгівлею. Основними загрозами економіці країни у зовнішньоторгівельних відносинах є негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами, експортно- та імпортоорієнтованість, висока залежність поставок основних видів енергетичних ресурсів із однієї країни, низька диверсифікація експортних поставок за основними товарними групами, а також не конкурентоспроможність високотехнологічних галузей на зовнішніх ринках. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі створене внаслідок стратегічних прорахунків у економічній та соціальній політиці уряду, монетарній політиці НБУ, швидкою лібералізацією зовнішньої торгівлі, вступом України в СОТ, невдалою політикою управління зовнішніми боргами держави, а також кон'юктурою на експортні та імпортні товари.

Починаючи із 2005 року економічна політика уряду була спрямована на швидке підвищення доходів і соціальних стандартів населення без суттєвого росту продуктивності праці та виробництва. Швидке зростання доходів без аналогічного зростання виробництва підвищує купівельну спроможність населення, яка задовольняється підвищеним темпом росту попиту на імпорتنу продукцію. Одночасно така незбалансованість виробництва та доходів призводить до зростання інфляції, що, у свою чергу, робить більш привабливим український ринок для імпоротної продукції та виступає стримуючим чинником для активізації внутрішнього виробництва в країні.

Отже, якщо раніше основне завдання керівництва країни у зовнішній торгівлі полягало в забезпеченні протекціоністської політики, то в умовах вільної торгівлі та поглибленні інтеграційних процесів основне завдання держави полягає в забезпеченні глобальної конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел

1. Власюк О.С., Сухоруков А.І., Недін І.В. Система економічної безпеки держави. – Національний інститут проблем міжнародної безпеки – К.: Стило, 2010. – 684 с.
2. Макроекономічний огляд (червень 2012) – підготовлений Департаментом економічного аналізу та прогнозування та платіжного балансу НБУ // <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>
3. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електрон. ресурс]. – <http://www.me.gov.ua>
4. Платіжний баланс та зовнішній борг України // Щоквартальне аналітичне видання НБУ. – 2002–2012 // <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>
5. Державний комітет статистики України (ДКСУ) // <http://www.ukrstat.gov.ua/>